

Wereldraad aan het werk

Reflecties op de 11^e assemblee van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe

Foto cover:

Albin Hiller/WCC 2022. Jongeren verzamelen zich bij de reactiemicrofoon tijdens een plenaire bespreking om hun stem te laten horen

Meld mij aan voor de Nieuwsbrief van Perspectief

Perspectief wordt uitgegeven door de
Katholieke Vereniging voor Oecumene
www.oecumene.nl

Inhoud

Redactioneel	1
A call to act together	3
<i>Dr. Iris Speckmann</i>	
1. De titel en structuur van de tekst.....	3
2. De boodschap bezien vanuit doopsgezind perspectief.....	5
3. De waarde van de boodschap.....	6
4. Kortom.....	8
Vredesvraagstukken hoog op de agenda van de Wereldraad	10
<i>Ir. Kees Nieuwerth</i>	
1. Vredeskerken.....	10
2. Verloop van de vergadering.....	11
3. Vergaderwijze en besluitvorming.....	13
4. Gesprek over oorlog en vrede.....	14
5. Israël-Palestina.....	16
6. Balans.....	17
7. Mooiste momenten.....	18
GETI en Body Politics	20
<i>Renate Japenga</i>	
Plaatsnemen in het groene gras	25
<i>Rachelle van Andel</i>	
1. Van medelijden naar compassie.....	26
2. Van kosten naar overschrijdende baatzucht.....	28
3. Plaatsnemen in het groene gras en brood dat wordt gebroken.....	29

Ervaringen van de 11e Algemene Assemblee van de Wereldraad van Kerken (WrK) <i>Mor Polycarpus A. Aydin</i>	32
Urgentie en verbondenheid <i>Geert van Dartel</i>	35
1. Crises.....	35
2. Persoonlijke ontmoetingen	36
3. Horizon.....	37
Personalia	39
Colofon	41

Redactioneel

Beste lezer,

Aan het einde van het jaar verrassen we u met een extra nummer van het Tijdschrift *Perspectief*. Het 60e nummer in de reeks waarmee we in 2008 van start gingen met het doel jonge theologen in ons land een platform te bieden voor oecumenische theologische uitwisseling en gedachtenvorming. Het is aan u om te beoordelen in hoeverre we erin geslaagd zijn een interessant, relevant en lezenswaardig oecumenisch theologisch tijdschrift te maken. Hoewel in de afgelopen jaren de bijdragen van gevestigde theologen de overhand hadden, biedt ook dit nummer weer artikelen van jonge oecumenici.

Het einde van deze jaargang luidt een wisseling in van de wacht. Op 1 september trad dr. Fokke Wouda aan als coördinator bij de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Op hem rust de taak om de coördinatie van het Tijdschrift *Perspectief* ter hand te nemen. Als redactielid is hij goed vertrouwd met het tijdschrift. In 2014 publiceerden we in het 25e nummer van *Perspectief* zijn doctoraalscriptie over de eucharistische praxis in de gemeenschap van Taizé.

Het nieuwe nummer is door ons samen voorbereid. Dit nummer van de overdracht biedt een terugblik op de 11e algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken die van 31 augustus tot en met 8 september 2022 in Karlsruhe werd gehouden.

In het openingsartikel gaat Iris Speckmann in op de totstandkoming en betekenis van de slotboodschap van de algemene vergadering en geeft daar vanuit doopsgezind perspectief haar visie op.

Kees Nieuwerth maakt in zijn bijdrage duidelijk dat vredesvraagstukken hoog op de agenda van de Wereldraad van Kerken staan. In Karlsruhe ging de aandacht met name uit naar de oorlog in Oekraïne en het Israëliësch-Palestijnse conflict.

Renate Japenga doet verslag van haar deelname aan studieprogramma van het Global Ecumenical Theological Institute (GETI) van de Wereldraad van Kerken dat aan de algemene vergadering in Karlsruhe voorafging.

Rachelle van Andel reflecteert in haar artikel op de betekenis van de liefde van Christus in een wereld vol onrust. De lezing en duiding van de Schrift kan ons helpen nieuwe wegen te gaan van omkeer en transformatie.

De opening van de Generale Synode van de Protestantse Kerk op het Conferentiecentrum De Blijde Wereld stond op 11 november jl. in het teken van een terugblik op de algemene vergadering in Karlsruhe. We sluiten dit nummer af met twee toespraken tot de Generale Synode.

Mor Polycarpus, aartsbisschop van de Syrisch Orthodoxe Kerk in Nederland kijkt met voldoening terug op deze grote oecumenische bijeenkomst waarin deelnam aan het oecumenisch gesprek over kerken en moreel onderscheidingsvermogen.

De laatste bijdrage is van uw scheidend hoofdredacteur. De algemene vergadering van de Wereldraad stond in het teken van de grote urgentie om de problemen van onze tijd aan te pakken, de verbondenheid en bereidheid van christenen en kerken om dat te doen en de horizon van de hoop en de liefde van Christus die ons allen drijft en draagt naar een nieuwe toekomst.

Wij wensen u veel leesplezier, een Zalig Kerstfeest en een Gezegend Nieuwjaar.

Geert van Dartel
Hoofdredacteur

Dr. Fokke Wouda
Redacteur

A call to act together

Bespreking van de 'Message' van de Karlsruhe Assembly

Dr. Iris Speckmann

Tijdens iedere bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken is er een ad hoc samengestelde commissie, verantwoordelijk voor het opstellen van een boodschap die aan het einde van iedere Assemblee uitgaat naar 'de wereld'. Zo was het ook tijdens de Assemblee in Karlsruhe. De commissie heeft de taak om in een beperkt aantal woorden de sfeer en inhoud van de assemblee samen te vatten. De groep bestond deze keer uit ruim twintig auteurs, die waren geselecteerd op representativiteit - een dwarsdoorsnede van de grote vergadering van lidkerken. Als een vertegenwoordiger vanuit de historische vredeskerken

(HPC's, Historic Peace Churches), was ik als lid van deze commissie getuige van het proces van schrijven en de gedachtegangen achter de tekst. In dit artikel bespreek ik kort de titel en de structuur van de tekst.

Vervolgens beschouw ik hem vanuit mijn eigen doopsgezinde perspectief en tot slot licht ik datgene eruit wat volgens mij de meeste waarde heeft voor de langere termijn en voor bredere kring.

1. De titel en structuur van de tekst

Met de titel 'a call to act together' verwijst de boodschap terug naar het eind van de vorige boodschap, die van de Assemblee in Busan, Korea (2013). In de slotparagraaf van de boodschap van Busan werden lezers en hoorders namelijk opgeroepen gehoor te geven aan de "call to walk together", waarmee de *pelgrimage voor gerechtigheid en vrede* werd ingeluid.¹ In de jaren tussen de assemblee in Busan en die van Karlsruhe volgde de Wereldraad onder de vlag van de Pelgrimage van Gerechtigheid en Vrede programmatisch gezien een drieslag van *celebrating the gifts* (het vieren van de gaven), *visiting the wounds* (het bezoeken

van de wonden), en *transforming injustices* (het transformeren van de onrechtvaardigheden). Vertegenwoordigers van de Wereldraad van Kerken reisden in teamverband naar plaatsen in de wereld waar de vrede en de gerechtigheid het meest in het geding waren. Bij die visitaties lag de nadruk op de eerste twee elementen van de drieslag; het vieren van de gaven, en het 'bezoeken van de wonden'. De reizen draaiden dus vooral om het betonen van onderlinge verbondenheid en empathie met mensen die leden onder onrecht en geweld. Dergelijk betoon van verbondenheid ervoer men van beide kanten als waardevol, maar het riep tegelijkertijd vragen op of er niet ook meer actie zou kunnen worden ondernomen. De bezoeken riepen het verlangen op het derde element van de pelgrimage meer vorm te geven, namelijk de transformatie van lijden en onrecht. Het verlangen om als oecumenische gemeenschap over te kunnen gaan op transformerende actie was voelbaar tijdens de Assembly te Karlsruhe. Vandaar dat de oproep tot actie ondertitel werd van de boodschap.

De rest van de tekst van de boodschap volgt een structuur van 'kom' en 'ga'. Na een korte introductie beschrijft de tekst in artikel 1-7 hoe ieder geroepen en uitgenodigd is om in de liefde te leven die voor de hele wereld bedoeld is ('kom'). Daarbij benoemen de auteurs de gevoelens van grote zorg en onrust in de wereld van waaruit de wereldraad samenkam: oorlog, dood, ziekte en honger - en het onrecht en de discriminatie die daarmee gemoeid zijn (artikel 2). Nog nadrukkelijker dan voorheen benoemt de tekst ook de grote zorgen om het klimaat (artikel 3). Tijdens de discussie in de commissie vergaderde men lang over de meest gepaste woordkeus. Volgens verschillende leden van de commissie volstonden woorden als 'klimaatverandering' en 'klimaatcrisis' niet, omdat het klimaat geen natuurlijke of neutrale 'verandering' is, of slechts een tijdelijke crisis die je kunt 'managen', maar een levensbedreigende situatie, door mensen veroorzaakt en niet eenvoudig te keren. Daarom kozen we voor 'klimatologische noodsituatie' (*climate emergency*).

Om niet in taal van doem te blijven steken benoemt de boodschap vervolgens de sfeer van anticipatie, die tijdens de assemblee volgens velen voelbaar was (artikel 4). Bovendien wilden de auteurs het hoopvolle perspectief voorhouden, dat kerken (en allen) door Christus worden aangezet om de 'pelgrimage' van de Wereldraad vol te houden (artikel 5). Pelgrimage omvat ook het aspect van ommekeer (artikel 6-7). De boodschap benoemt de zonden van zelfzucht en apathie en roept op tot "inclusie en dienstbaarheid en een

erkenning van de afhankelijkheid van de schepping". Na woorden over het gebeuren tijdens de assemblee (artikel 8) werkt de boodschap in artikel 9-13 toe naar de oproep de wereld in te gaan ('ga'). De tekst spreekt het vurige verlangen uit dat alle woorden over gerechtigheid en vrede zullen worden omgezet in actie, wereldwijd.

2. De boodschap bezien vanuit doopsgezind perspectief

Binnen de oecumenische dialoog leggen doopsgezinden vaak nadruk op de ethische aspecten van het christelijk geloof. Voor hen is een trouwe navolging van Christus' weerloze verzoening van oudsher belangrijker dan leerstellige eenheid. Toen de Wereldraad in 2001 met het uitroepen van het decennium tegen geweld een gezamenlijke zoektocht naar vrede en gerechtigheid afriep, groeide de doperse interesse in de oecumenische dialoog; het ging wat hen betreft meer dan voorheen over de dingen die de kern van het Evangelie zijn. Het leidde er onder meer toe dat het doopsgezind seminarium in Amsterdam Fernando Enns benoemde als de hoogleraar vredetheologie.

Meer dan zijn voorgangers koos Enns voor een meer oecumenische insteek van zijn theologische discipline. Maar hij bracht omgekeerd ook de doopsgezinde vredetheologie voor het voetlicht in de oecumenische bijeenkomsten. Toen de oecumenische gemeenschap aan het eind van het decennium tegen geweld het concept van rechtvaardige vrede aannam als een gemeenschappelijke visie op gerechtigheid en vrede (Kingston, Jamaica 2011)², waren de doopsgezinden verheugd dat het de kerken was gelukt gerechtigheid en vrede centraal te stellen in de oecumenische dialoog.

Het meest verheugden zij zich over de holistische benadering van de thematiek. Met het benoemen van de noodzaak van een rechtvaardige vrede (*just peace*) in de gemeenschap, met de aarde, op de markt de aarde, en tussen de volken was de oecumenische gemeenschap erin geslaagd te komen met een holistische visie voor de kerk en de wereld. Eindelijk lieten de kerken intern-kerkelijke theologische twistpunten achter zich en schaarden zich rond het hart van het evangelie, de navolging van Christus, die álles gaf voor rechtvaardige vrede.

Toen de oecumenische gemeenschap deze focus op rechtvaardige vrede opnieuw bekrachtigde met een oproep tot een Pelgrimage van Vrede en Gerechtigheid (Korea 2013)

juichten dopers dit toe (en met hen de andere historische vredeskerken). Maar het koppelwoord 'en' zagen ze als een afzwakking. Niet te spreken over rechtvaardige vrede, maar over vrede en rechtvaardigheid zou kunnen impliceren dat vrede los verkrijgbaar zou zijn van gerechtigheid, maar dat is in de ogen van de vredeskerken onjuist. Het koppelwoord 'en' deed volgens hen afbreuk aan de holistische insteek, die het spreken over rechtvaardige vrede in Jamaica 2011 had gehad. Vervolgens verdween het woord gerechtigheid zelfs geheel uit het motto van de assemblee in Karlsruhe. Verschillende vertegenwoordigers van de historische vredeskerken waren in voorbereiding op de Assemblee daarom bezorgd, dat dit een voorteken was dat de oecumenische gemeenschap opnieuw zou verzanden in allerlei intern-kerkelijke dogmatische discussies over de eenheid van de kerk. Men vreesde regressie; zou de Wereldraad de focus op de vrede en gerechtigheid, en daarmee ook het oog op de grote nood van de wereld verliezen? Wat zou de weg van de oecumene voor de komende jaren worden, en welk motto zouden de lidkerken kiezen voor hun gezamenlijke voortgaan?

De boodschap die de Assemblee aan het eind uitzond biedt deels geruststelling op dit punt. De tekst heeft de sfeer van urgentie onder de aanwezigen. Het woord gerechtigheid komt verschillende keren in de tekst voor en heeft bovendien een plek in het motto voor de komende jaren. Maar de lezer blijft achter met een motto dat niet zo makkelijk uit de mond rolt. "[Christ's] love [...] can move and empower us in a pilgrimage of justice, reconciliation and unity". De drieslag van gerechtigheid, verzoening en eenheid is behoorlijk breedsprakig en het is de vraag of deze goed beklijft. Het is toch alsof het *Just-Peace* concept, met zijn holistische (in ieder geval veelomvattende) betekenis uit het collectief geheugen van de oecumenische gemeenschap verdwijnt, waardoor men veel meer woorden nodig heeft, om hetzelfde te kunnen zeggen.

3. De waarde van de boodschap

Met woorden alleen los je geen problemen op. Dat was het algemene gevoel tijdens de assemblee in Karlsruhe en ik kan me ook goed voorstellen dat u dat als lezer ook zo denkt. Greta Thunberg vatte het overmatig gebruik van woorden op opeenvolgende politieke bijeenkomsten samen in haar verzuchting "blah, blah, blah".³ Een kerkelijke assemblee kan hetzelfde gevoel geven, en dezelfde verzuchting teweegbrengen. Toch is het vinden van

woorden, het afstemmen en aanscherpen van gedachten cruciaal in tijden die door velen als donker en onheilspellend worden ervaren. De waarde van de tekst hangt af van de mate waarin deze moed en perspectief verschaft in de tussenliggende jaren naar een volgende assemblee. De auteurs van de boodschap willen de lezer op het hart drukken dat ze 'te midden van de problemen van de wereld' geroepen zijn niet te blijven staren in het donker. Vanuit het perspectief van Christus draait het niet om ons persoonlijk slagen of falen, of het succes of het mislukken van de kerk, maar om ons te laten meevoeren naar waar Christus ons drijft.

Naar de gewoonte en de richtlijnen van iedere assemblee dient de boodschap kort te zijn, de tand des tijds een beetje te doorstaan. Er is wel kritiek geuit dat de boodschap zo weinig precies is in het benoemen van de details. Waarom spreekt de boodschap bijvoorbeeld niet over Oekraïne. Maar wie eenmaal begint met het gedetailleerd benoemen van de ene brandhaard, doet het lijden dat andere brandhaarden teweegbrengen te kort. De boodschap zou dan een eindeloze litanie worden. Want waarom zou men het dan bij de oorlog in Oekraïne laten, en niet álle oorlogen en conflicten benoemen? Waarom zou een oorlog aan de rand van Europa belangrijker zijn dan oorlogen op het Afrikaanse continent?

Voor mij is de grootste kracht van deze tekst dat deze woorden werden gewonnen uit een intensieve, maar constructieve dialoog van vertegenwoordigers uit alle windstreken. Het resultaat is een multi-perspectivistische tekst, dat wil zeggen een tekst die uit de perspectieven van mensen uit verschillende culturele wortels en geestelijke *mindsets* is samengesmeed. Langs een zo zorgvuldig mogelijk consensus-methodiek kwam men in de hitte van pittige maar eerlijke discussie in beperkte tijd tot een tekst die voor allen aanvaardbaar was. Die kracht van dat multi-perspectivistische komt wat mij betreft vooral naar voren in artikel 12. De boodschap spreekt niet alleen op directe wijze over de klimatologische noodtoestand (paragraaf 3), of over de noodzaak om in actie te komen (paragraaf 12 en 13), maar ook over de absolute noodzaak om vanuit Christus liefde voor allen te zoeken naar oplossingen die rechtvaardig zijn voor *iedereen*. Er staat:

"We long for a wider movement, the reconciliation and unity of all humanity, and indeed of the entire cosmos. This would be a unity in which God establishes justice, an equal place for all, through which creation may be renewed and strengthened. We rely on Christ's love

as we act and advocate for climate justice. We join our voices with the Amsterdam assembly (1948) that “war is contrary to the will of God,” and the Nairobi assembly (1975) that “racism is a sin against God.” We lament that we have to repeat these statements.”

Het artikel fundeert de roep om klimaat-gerechtigheid aan het geloofsperspectief waarin alle mensen voor God gelijk zijn. Als we stellen dat racisme en oorlog tegen de wil zijn van God en we op de liefde van Christus moeten vertrouwen, dan kunnen we niet te snel akkoord gaan met de oplossingen die momenteel worden aangedragen voor de problemen die door klimaatverandering worden veroorzaakt. We zullen bijvoorbeeld nog eens een tweede keer moeten nadenken of het in hoog tempo produceren en installeren van windmolens en zonnepanelen werkelijk wel oplossingen zijn die God zouden behagen. Want rijke landen roven momenteel de mineralen die nodig zijn voor de productie van molens en panelen weg uit de arme landen. Dit doen ze in een onderlinge wedloop, want die mineralen zijn schaars.⁴

Artikel 12 onderstreept dat we anders moeten denken en doen. Onze grote zorg om de duurzaamheid van onze eigen huidige levensstijl is racistisch, als deze ten koste gaat van andere volkeren op de aarde. Het betreft de mensheid in een wedloop om de laatste bronnen, waarbij oorlog op de loer ligt. Wie oplossingen wil bedenken voor de vele duurzaamheidsproblemen waar we voor staan en tegelijkertijd God wil behagen, zal goed moeten letten op de klimaatrechtvaardigheid. De perspectieven van arme en rijke landen zijn beide vertegenwoordigd, en dat wordt vooral zichtbaar in artikel 12. Het artikel wijst de kerk aan als advocaat voor de klimaat-rechtvaardigheid. Want juist de kerk weet dat we als mens geroepen zijn om te zoeken naar oplossingen die werken voor de hele mensheid en de hele schepping. Wie trouw wil zijn aan God, zal ruimer en creatiever moeten denken en te werk moeten gaan, dan wij als christenen in welvarende landen vaak doen.

4. Kortom

Zoals gezegd waren vredeskerken zoals de doopsgezinden bezorgd over het wegvalLEN van het woord rechtvaardigheid uit het conferentiethema, voorafgaande aan de assemblee. Men was bevreesd dat het spreken over ‘eenheid en verzoening’ een terugval zou betekenen in vruchteloze, discussies over (binnenkerkelijke) leer en liturgie. Bovendien

vreesden vertegenwoordigers van deze lidkerken dat de oecumenische gemeenschap uit het oog zou verliezen dat in de praktijk rechtvaardigheid een absolute voorwaarde is voor verzoening (vrede). Op langere termijn bestaat het gevaar van regressie nog steeds. Maar op grond van de boodschap van de assemblee in Karlsruhe ben ik als vertegenwoordiger van een van deze vredeskerken voldoende gerustgesteld, althans voorlopig. Het principe dat we als oecumenische gemeenschap alleen vorderingen naar eenheid kunnen maken als we zo goed mogelijk luisteren naar zo veel mogelijk verschillende stemmen, is in elk geval opnieuw onderstreept. Het heeft geleid tot een boodschap waarin de nood van de wereld duidelijk in beeld is. Als de wereldraad voortgaat op een weg waar mensen uit alle windstreken werkelijk worden gehoord, zal rechtvaardigheid niet snel van de agenda verdwijnen.

---

¹ <https://www.oikoumene.org/resources/documents/message-of-the-wcc-10th-assembly> .

² World Council of Churches, *Just Peace Companion*, Genève, Zwitserland, 2nd edition 2012.

³ <https://www.duurzaamnieuws.nl/greta-thunberg-kritiseert-bla-bla-van-wereldleiders-over-klimaat/>

⁴ <https://www.iea.org/reports/the-role-of-critical-minerals-in-clean-energy-transitions> , <https://www.oikoumene.org/news/pacific-people-caught-in-the-link-between-ecological-racism-and-deep-sea-mining> .

Vredesvraagstukken hoog op de agenda van de Wereldraad

Ir. Kees Nieuwerth

Een vrijwel onmogelijke opgave: een verslag schrijven van een bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken die maar eens in de zeven/acht jaar gehouden wordt, maar dan ook nog gedurende acht lange, intensieve dagen! Vieringen, zakenvergaderingen, basis- en werkgroepen, volle dagen van de ochtend tot in de avond. Dit kan dus onmogelijk een *volledig* verslag van de Assemblée worden. Ik zal me daarom voornamelijk richten op hoe hier werd omgegaan met vredesvraagstukken.

Een bijeenkomst met – al met al – wel ruim 4000 deelnemers, afgevaardigden van (de meer dan 350) lidkerken, meer dan 250 vertegenwoordigers van oecumenische partnerorganisaties en van internationale partners (o.m. nationale en regionale raden van kerken in Europa, Noord- en Zuid-Amerika, de Pacific, Azië, maar ook ACT-Alliance – ruim 180), journalisten, gasten en – niet te vergeten – de 150 stewards, jongeren die voor onmisbare ondersteuning zorgen tijdens de bijeenkomst. In de loop van de vergadering werden er groeten overgebracht van o.m. de wereldwijde evangelische en pinksterbeweging, paus Franciscus, patriarch Bartholomeus, de Joodse gemeenschap in Duitsland en Religies voor Vrede.

1. Vredeskerken

Iedere keer bij een grote Wereldraadbijeenkomst heb ik aangedrongen op een overleg tussen de afgevaardigden van de *traditionele vredeskerken*, voorafgaand aan en gedurende die bijeenkomst om onderling af te stemmen. Het aantal besluitgerechtigde gedelegeerden uit deze kring is maar beperkt: op één hand te tellen. Maar daarnaast zijn er vertegenwoordigers van partnerorganisaties, waarnemers en gasten. Meestal zijn het

Doopsgezinden, Quakers en Brethren uit alle hoeken van de wereld en vaak sluiten de Moravians en de Waldensians zich hierbij aan. Ook Church and Peace werd erbij uitgenodigd. Dit keer waren we tijdens die afstemmingsbijeenkomsten met ruim veertig! We kwamen o.m. tot de slotsom dat we ook tussen twee Assemblees als netwerk zouden moeten functioneren én dat de drie traditionele vredeskerken – wanneer zij een eigen wereldconferentie houden – ook een afgevaardigde van de andere twee zouden moeten uitnodigen. Mede dankzij dit overleg hebben we voor sommige voor besluitvorming voorliggende verklaringen tekstvoorstellen kunnen doen. Hier kom ik later nog op terug.

Dit belooft al langere tijd een spannende bijeenkomst van de Wereldraad te worden door met name drie zware en actuele onderwerpen: ten eerste de *oorlog in Oekraïne*, ten tweede de toenemende druk om het beleid van Israël in het land zelf én vooral de bezette gebieden te kenschetsen als *apartheid* en de roep om steviger beleid inzake klimaatverandering en *klimaatgerechtigheid*.

2. Verloop van de vergadering

Tijdens de openingsbijeenkomst werden we niet alleen welkom geheten door de voorzitter van het Centraal Comité en de (waarnemend) secretaris-generaal, maar ook door de burgemeester van Karlsruhe en zelfs de president van de Bondsrepubliek Duitsland. De burgemeester kreeg een Libanon-Ceder aangeboden voor de stad. Hij kondigde daarop aan dat deze geplant zou worden in een in Karlsruhe in het kader van het 300 jarig bestaan van die stad ontwikkelde ‘Tuin der Religies’ – die ik later vlak bij ons hotel aantrof, prachtig! De gemeenteraad van Karlsruhe had voluit medewerking verleend aan het houden van de Assemblee in deze mooie stad. Het openbaar vervoer door de hele stad was voor de deelnemers zelfs gratis!

President Steinmeier vond o.m. het feit dat deze Assemblee in Duitsland en het grensgebied met Frankrijk en Zwitserland – de kerken in de drie landen waren samen immers “gastgebers” – plaatsvond zeer betekenisvol: een land dat weet heeft van oorlog, maar ook van verzoening. En daarover gesproken memoreerde hij dankbaar het feit dat de Duitse kerken kort na de tweede wereldoorlog als gelijkwaardige partners bij de

oprichtingsvergadering van de Wereldraad in Amsterdam uitgenodigd werden (hier noemde hij trouwens expliciet de rol van de Quakers daarbij...).

Echter, hij vervolgde zijn toespraak met een felle en expliciete veroordeling van Rusland wegens de oorlog *in* en een ferme steunbetuiging *aan* Oekraïne. Dit lokte de volgende dag al een boze publieke reactie uit van Rusland. Het verhoogde alleen maar de vooraf al bestaande spanning. Immers er was al een tijdje discussie binnen de Wereldraad of de Russisch-Orthodoxe kerk – omdat de kerkleiding openlijk de Russische inval in Oekraïne steunt – als lidkerk uit de Wereldraad zou moeten worden gezet. Daarbij komt nog dat er binnen de Wereldraad (nog) geen lidkerken uit Oekraïne vertegenwoordigd zijn. Dit bracht de Wereldraad ertoe om voorafgaand aan de Assemblee een werkbezoek te brengen aan kerken aldaar en een delegatie van verschillende kerken in dat land speciaal uit te nodigen voor deze Assemblee. Gehoopt werd dan ook dat deze bijeenkomst een platform zou bieden voor gesprek tussen de vertegenwoordigers van de Russisch-Orthodoxe kerk en de Oekraïense kerken.

Voorafgaand aan de Assemblee initieerde Church and Peace samen met een aantal andere oecumenische vredesorganisaties een open brief aan de Wereldraad getiteld 'Focus on Overcoming all Wars'. In die brief werd deze elfde Assemblee o.m. opgeroepen om een 'helder signaal af te geven voor de weg van de Rechtvaardige Vrede'. Ook werd de Assemblee gevraagd om 'allen die zijn gaan twifelen – vanwege de oorlogen in Oekraïne dan wel elders – aan te moedigen het instituut oorlog van alle legitimiteit te ontdoen'.

Bovendien hebben sommigen voorafgaand aan de Assemblee deelgenomen aan een Walk of Peace/ Pelgrimage van Paderborn naar Karlsruhe. Zij hebben tijdens de Assemblee een petitie aangeboden getiteld: '*Oorlog is tegen de wil van God – een oproep aan christenen en kerken wereldwijd*'. Een verwijzing uiteraard naar de eerste Assemblee in Amsterdam in 1948. Hierin werd ook gewezen op de Assemblee van Vancouver (1983) waar de oproep tot het conciliair proces '*Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping*' werd gedaan. En die van Harare (1998) waar de '*Decade to Overcome Violence*' werd uitgeroepen. Deze culmineerde uiteindelijk in de Internationale Oecumenische Vredesconvocatie in Kingston/Jamaica (2011) met de breed gedragen verklaring over '*Rechtvaardige Vrede*'. Bij al deze met consensus aangenomen en breed gedragen besluiten van de Wereldraad was

de Russisch-Orthodoxe kerk als lidkerk toch ook betrokken??? Daarom werd tijdens deze Assemblee verschillende keren expliciet uitgesproken dat *'niemand het recht heeft oorlogshandelingen en genocide te zegenen*, verwijzend naar patriarch Kyrill. Zelf heb ik in een reactie op Kyrill' s steun aan de oorlog in een artikel op de website van de Raad van Kerken ook al eens in herinnering geroepen dat de internationale oecumene tijdens de Assemblee in Vancouver nadrukkelijk gesproken heeft over het feit dat wij ons als kerken over onze uitspraken 'wederzijds dienen te verantwoorden'. In het licht van die eerdere breed gedragen uitspraken tegen oorlog en voor vrede is dit in dit geval dan ook zeker aan de orde. Echter, dat dit zou moeten leiden tot 'uitsluiting' van de Russisch-Orthodoxe kerk, nee juist niet: we moeten elkaar tot verantwoording roepen, met elkaar in gesprek blijven en elkaar blijven aanmoedigen die weg van de Rechtvaardige Vrede te volgen.

3. Vergaderwijze en besluitvorming

Ik weet niet of voldoende bekend is dat in de zakenvergaderingen de Wereldraad al jaren geleden overgegaan is op het 'consensus besluitvormingsmodel'. Wanneer er besluiten moten worden genomen over bijvoorbeeld benoemingen in het Centraal Comité of teksten van verklaringen namens de Wereldraad dan hebben de gedelegeerden namens de lidkerken daarvoor één oranje en één blauwe kaart. Als ze het met het (tekst)voorstel eens zijn steken ze een oranje kaart omhoog, maar als ze zich er niet in kunnen vinden een blauwe. De voorzitter zal dan aan diegenen die een blauwe kaart omhoog staken vragen of ze met hun bezwaar 'terug willen treden' en het (meerderheids)besluit aanvaarden. Is dat het geval dan is het besluit genomen. Zij kunnen echter ook een aantekening laten maken van hun inhoudelijke bezwaar in het verslag van de vergadering. Wanneer er veel blauwe kaarten opgestoken werden is het besluit nog niet aanvaard en dient er verder overleg plaats te hebben.

Er werden ook dit keer weer een aantal verklaringen en minuten aangenomen over ingewikkelde onderwerpen waar de meningen gedurende de gesprekken behoorlijk uiteenliepen. Toch werden er op de hiervoor aangegeven wijze verklaringen aangenomen over 'Oorlog in Oekraïne, Vrede en Gerechtigheid in de Europese Regio', over de 'Consequenties van de 2020 Nagorno-Karabach Oorlog', 'De Dingen die Vrede brengen: De Wereld bewegen tot Verzoening en Eenheid', 'De Oorlog beëindigen en bouwen aan vrede

op het Koreaanse schiereiland', 'Zoeken naar Gerechtigheid en Vrede voor allen in het Midden-Oosten' en 'De Levende Planeet: zoeken naar een Rechtvaardige en Duurzame Wereldgemeenschap'. Deze werden alle (uiteindelijk) op de hiervoor aangegeven wijze unaniem aanvaard – een indrukwekkend besluitvormingsproces! Het is aan de hand van citaten uit deze verklaringen dat ik hier zal illustreren hoe de worsteling met vragen van oorlog en vrede tijdens deze Assemblee verliep.

4. Gesprek over oorlog en vrede

Eén van de tekstvoorstellen die vanuit het overleg van de vredeskerken aangereikt werd – m.n. door Church and Peace – voor de verklaring over de oorlog in Oekraïne werd integraal overgenomen: 'In reactie op toenemende militarisering, confrontatie en wapenproductie **roepen wij op** tot een veel grotere investering door de Europese regeringen en de hele internationale gemeenschap in het zoeken naar en bevorderen van vrede en in het versterken van geweldloze conflictoplossing, civiele conflict transformatie en verzoeningsprocessen, in plaats van in escalerende confrontatie en verdeeldheid'.

Vlak daarboven stond al een belangrijke zinsnede: 'Wij erkennen dat er in oorlog geen "winnaars" zijn en dat niemand ooit zou moeten overgaan tot het voeren van oorlog'.

En iets verderop: 'Waar oorlog op zich al direct vernietigend is moeten daarenboven de (indirecte) sociale en economische gevolgen van militarisering niet genegeerd worden'.

Verder lezen we in de krachtige verklaring van deze Assemblee over de klimaatcrisis en duurzaamheid de oproep om 'een eind aan alle oorlogen en militaire inzet...wapenproductie en andere levensvernietigende sectoren (te maken), gekoppeld aan een radicale verschuiving van hulpbronnen naar gezondheid en veerkracht van onze gemeenschappen en het beheer en herstel van ecosystemen die de basis vormen van onze economie'.

Ergens anders herhaalt de Wereldraad dat 'onze christelijke broeders en zusters en de leiding van de kerken in Rusland en Oekraïne hun stem zouden moeten verheffen tegen het voortduren van het doden, vernietigen, verjagen en onthemen van het Oekraïense volk. Wij vragen de Wereldraad om een platform te bieden waar alle stemmen voor vrede kunnen worden gehoord en versterkt'. Elders lezen we: 'Gegeven de onvermijdelijke kosten... moet oorlog worden vermeden en kerken hebben een sleutelrol om hiervoor te

pleiten...multilaterale diplomatie – vooral via de Verenigde Naties op wereldniveau – blijft een wezenlijk belangrijke rol bij het bewaren van de vrede.’

En tot slot tegen het eind van de verklaring: ‘Eén van de tragische gevolgen van de oorlog in Oekraïne is het intensiveren van militarisering, confrontatie en verdeeldheid van het Europese continent door en met een enorme en grotendeels ongecontroleerde wapenproductie en wapenhandel in de regio en een nieuwe en escalerende dreiging van een nucleair conflict die een catastrofe zou veroorzaken van een vreselijke en waarschijnlijk wereldwijde omvang. Een nieuwe verdelingsgrens wordt getrokken over het continent, wemelend van wapentuig aan weerszijden. De geschiedenis van de Koude Oorlog geeft ons een helder beeld van wat zou kunnen volgen en de risico’s die dit met zich meebrengt’.

Tijdens de gebruikelijke sessie van alle Europese deelnemers aan de Assemblee stelde de voorzitter, de secretaris-generaal van de Conferentie van Europese Kerken (CEC), de vraag wat wij vanuit de Assemblee aan de Europese Unie wilden meegeven. Toen ik het woord vroeg en kreeg stelde ik dat wij de EU zouden moeten herinneren aan de grondwaarden van waaruit zij is ontstaan: Europa als vredesproject/nooit meer oorlog en dat van daaruit Europa geen “militaire poot” zou moeten willen ontwikkelen, maar veeleer meer blijven investeren in ‘soft power’, diplomatie en dus in vrede. Dat wij – hoe dan ook – na afloop van de oorlog in Oekraïne verder moeten met het herstellen van de relaties – ook met Rusland. Dat we moeten werken aan inclusieve vrede. Daarop stond één lid van de Oekraïense delegatie op en stelde dat ik kennelijk niet begrepen had dat Rusland imperialistisch is en dat spreken over inclusieve vrede met een dergelijke staat niet mogelijk zou zijn...

Wat die nucleaire dreiging betreft: Noord-Korea heeft de afgelopen tijd verscheidene keren een ballistische raket afgevuurd richting Zuid-Korea en Japan. In de verklaring van de Assemblee over vrede op het Koreaanse schiereiland staat dat alhoewel er ‘na de Busan Assemblee een ‘moment van hoop voor vrede in de regio was .. de hernieuwde spanning en het toegenomen risico van een mogelijk catastrofaal conflict zich op nieuw deden gelden. Wij bidden ... dat de politieke redenen voor de deling (van het schiereiland) opgelost zullen worden en dat een vredelevende hereniging bereikt zal worden’.

Ook wat de steeds opnieuw opvlammende oorlog tussen Armenië en Azerbeidzjan betreft sprak de Assemblee zich uit: wij ‘veroordelen het gebruik van chemische wapens en cluster

munitie, het bewust bestoken van burgerdoelen, ziekenhuizen en openbare infrastructuur en alle andere oorlogsmisdaden. gedurende het conflict'. (Deze uitspraak zou overigens ook passend zijn geweest in de verklaring over de oorlog in Oekraïne! k.n.). Omdat onlangs opnieuw een aanval is uitgevoerd door Azerbeidzjan op Armenië roept de Wereldraad op tot een dialoog voor een rechtvaardige vrede – ook bij deze oorlog.

5. Israël-Palestina

Ook het conflict in het Midden-Oosten, in het bijzonder – maar niet alleen (!) – tussen Israël en Palestina, kwam uiteraard aan de orde tijdens deze Assemblee. Niet alleen was er een intensieve workshop (vier dagenlang) over vrede in het Midden-Oosten (Syrië, Irak, Israël-Palestina – met goede bijdragen van leidende vertegenwoordigers uit die regio, bekende Palestijnse, Syrische en Iraakse vertegenwoordigers), maar ook een unaniem aangenomen verklaring. Daarin wordt o.m. gezegd dat 'het gewelddadig extremisme dat religie als rechtvaardiging gebruikt, de voortdurende militaire bezetting en de systematische aantasting van de mensenrechten, de economische crisis en corruptie, de afwezigheid van legitiem gezag, allemaal bijdragen tot een existentiële crisis in de hele regio. De verklaring stelt vervolgens dat 'alleen gelijke rechten, inclusief burgerschap, rechtvaardigheid en waardigheid voor allen, zonder discriminatie op grond van religie of ras' dit kan herstellen. Maar, 'helaas daagt de werkelijkheid op de grond in verschillende landen in het Midden-Oosten deze visie uit.

Het 'recht op zelfbeschikking van het Palestijnse volk' wordt nog eens onderstreept. De bezetting sinds 1967 en de Israëlische nederzettingen worden nogmaals aangemerkt als 'illegaal volgens internationaal recht en dienen te worden beëindigd'. Een 'rechtvaardig, alomvattend en duurzaam vredesakkoord' is nodig – zo stelt de Assemblee – 'om de veiligheid van zowel de Palestijnen als de Israëliërs te garanderen' en 'Discriminatie van Palestijnen is openlijk en systemisch'. Van verschillende kanten werd er tijdens de Assemblee op aan gedrongen dat de Wereldraad zou uitspreken dat het beleid van de Staat Israël – zowel jegens de Arabische minderheid als het Palestijnse volk – neerkomt op 'apartheid'. Dit stuitte echter op weerstand van andere deelnemers die een dergelijke uitspraak als niet 'behulpzaam' kwalificeerden bij het vinden van een politieke oplossing.

Uiteindelijk werd in de verklaring 'Zoeken naar Gerechtigheid en Vrede voor Allen in het Midden-Oosten' als *weergave van een feit* volgende zinsnede opgenomen: 'Recent hebben vele internationale, Israëliëse en Palestijnse mensenrechtenorganisaties en juridische instanties het beleid en de acties van Israël omschreven als neerkomend op "apartheid" volgens internationaal recht.'

De verklaring vervolgt door te stellen dat 'In deze Assemblee er kerken en gedelegeerden zijn die er een sterke voorstander zijn van het gebruik van deze term als zijnde een nauwkeurige beschrijving van de werkelijkheid van de mensen in Palestina/Israël en de situatie in termen van internationaal recht, terwijl anderen dit niet gepast, niet behulpzaam en pijnlijk vinden. We zijn het hierover niet eens. Wij moeten verder met dit vraagstuk worstelen, terwijl wij blijven samenwerken tijdens deze pelgrimage van gerechtigheid en vrede. Wij bidden dat de Wereldraad een veilige plek zal blijven voor zijn lidkerken voor gesprek en samenwerking bij het zoeken naar waarheid en van het werken aan een rechtvaardige vrede voor alle mensen in de regio'. Verderop in de verklaring wordt de Wereldraad echter opgeroepen om 'de gevolgen van de (desbetreffende) recente rapportages van B'Tselem, Human Rights Watch en Amnesty International te onderzoeken, te bespreken en te onderscheiden op welke wijze zijn bestuurlijke organen hierop op gepaste wijze kunnen reageren.'

6. Balans

Tijdens de Assemblee heb ik ook bijdragen geleverd aan een viertal van de vele workshops. Onder meer samen met Renke Brahms en Dirk Harmsen over nucleaire ontwapening, met Ralf Becker en Marie-Noëlle Koyara over inclusieve veiligheid in Europa en Afrika, over het rechtvaardig delen van schaars wordende grondstoffen en een panel over kerkelijk spreken over klimaatsverandering en duurzaamheid georganiseerd door CEC en Wereldraad.

Over de tweede dag van de Assemblee schreef ik een "blog" op de website van de Raad van Kerken. Daarin uitte ik zorgen over een voorstel van de (wnd) secretaris-generaal van de Wereldraad, Dr. Ioan Saucă, om de *Pelgrimage van Gerechtigheid en Vrede* voortaan *Pelgrimage van Gerechtigheid, Verzoening en Eenheid* te noemen. Het collectieve geheugen is helaas kort! Vergeten wordt maar al te snel dat de Decade Geweld Niet Gewild/

'Decade to Overcome Violence' uitmondde in de Internationale Oecumenische Vredesconvocatie over Rechtvaardige Vrede in Kingston. Tijdens de Assemblee van Busan lag daarom een voorstel op tafel om op basis van dat breed gedefinieerde én gedragen begrip Rechtvaardige Vrede samen op een Pelgrimage van Rechtvaardige Vrede te gaan tot de volgende Assemblee. In Busan werd dat alweer teruggebracht tot een Pelgrimage van Gerechtigheid én Vrede.... Nu werd zelfs voorgesteld ook dat weer te wijzigen op een wijze die mij het gevoel gaf dat hier sprake is van een soort devaluatie van het paradigma van de Rechtvaardige Vrede... Dat bij die nieuwe *Pelgrimage van Gerechtigheid, Verzoening en Eenheid* bovendien het risico groot is dat die benaming leidt tot een meer inwaartse blik van de lidkerken. En dat was nu juist niet de bedoeling van de pelgrimage afgekondigd in Busan: daar gaat het om de dienst aan de wereld! Het gaat om het bouwen aan rechtvaardige vrede.

Zoals echter uit mijn voorgaande analyse van het verdere verloop van de Assemblee in Karlsruhe blijkt is er echter wel degelijk ook gesproken vanuit het gezamenlijk gedragen begrip van Rechtvaardige Vrede bij het worstelen met vragen van oorlog en vrede. Dat relateert – ten dele – mijn zorg over de eerste twee dagen én bovengenoemd voorstel om de Pelgrimage een ander focus te geven. Er werden in Karlsruhe – naast de eerdergenoemde verklaringen – ook nog een mooie meer theologische verklaring (Unity Statement) en een heel goede verklaring over klimaatverandering en duurzaamheid (The Living Planet: Seeking a Just and Sustainable Global Community') aangenomen, waarop ik in dit verband niet nader in ben gegaan. Alle genoemde verklaringen staan overigens op de website van de Raad van Kerken.

7. Mooiste momenten

Als nu gevraagd wordt wat heeft jou het meest geraakt gedurende deze Assemblee dan waren dat twee momenten.

Ten eerste de toespraak van de secretaris-generaal van Religies voor Vrede, Professor Azza Karam. Over het thema van de Assemblee zei zij dat in haar overtuiging die liefde van Christus voor de hele wereld en dus ook voor haar als moslima bestemd was. Wat haar betreft was Jezus ook voor haar gestorven en opgestaan.... Voorts 'dat Religies voor Vrede

en de Wereldraad de morele verantwoordelijkheid delen dat we niet toestaan dat religie wordt misbruikt door de politiek voor het voeren van oorlog. Politici presenteren oorlog als de meest makkelijke optie, maar oorlog IS GEEN optie'. Ik was zeer geroerd door haar woorden/getuigenis.

Ten tweede het feit dat – net als in Busan – een broeder uit Taizé (br. Alois) vertelde hoe in deze oecumenische gemeenschap – net als op de Assemblee – nog altijd mensen uit veel verschillende landen samenkomen om samen te bidden en te vieren. Hij zei: 'we zijn allen de gasten van Christus' en herinnerde ons er aan dat 'eenheid nooit bereikt kan worden met behulp van concepten en woorden alleen'. Daarom vroeg hij ons nu – eindelijk – tenminste maar eens **één minuut stil** te zijn. Waarna hij ons vroeg samen Laudate Omnes Gentes te zingen! Dat was weer eens zo'n 'gevoelde eenheid' in plaats van 'geformuleerde eenheid' voor mij. Aartsbisschop Justin Welby refereerde hieraan tijdens een sessie over christelijke eenheid door te zeggen: *Onze Broeder uit Taizé zei het (daarmee) allemaal!*

GETI en Body Politics

Renate Japenga

In augustus 2022 nam ik deel aan de Global Ecumenical Theological institute van de Wereldraad van Kerken. Een programma voor jonge theologen van over de hele wereld over thema's van rechtvaardigheid en verzoening. De programma's van GETI zijn verbonden met bijeenkomsten van de Wereldraad van Kerken. Dit jaar was dat de Assemblee van de Wereldraad in Karlsruhe. Ik heb me aangemeld omdat de internationale oecumenische theologische wereld een plek is waar ik geïnspireerd en hoopvol weer vandaan kom. Omdat ik al een aantal keren met een internationaal oecumenisch programma heb meegedaan, kom ik ook

bekenden tegen. Dat is zo bijzonder, het raakt me. Je deelt een korte tijd intensief je tijd met elkaar. Daarna ga je weer naar je eigen leven thuis. En als je elkaar dan weer tegenkomt dan voel je hoeveel mooie gesprekken je onbewust met je meedraagt.

GETI begon met een online fase van vier weken waarin je met je studiegroepje sprak over de gelezen literatuur rondom 5 thema's op het gebied van gerechtigheid. Daarna volgden twee weken in Karlsruhe waar we lezingen kregen, in ons studiegroepje verder spraken en deelnamen aan de Assemblee zelf.

De thema's van GETI zijn relevant in een onrustige wereld waar er zoveel lijden is. Het ging over: *Healing memories, Kairos for creation, witness from the margins, engaging with plurality, body politics* en *artificial intelligence*. In alle thema's hoorden we de ervaringsverhalen van participanten van over de hele wereld. Dat maakte dat de thema's betekenis kregen, omdat we onze eigen contexten ermee bevroegen.

Het was niet gemakkelijk. Het horen van de verhalen en het nadenken met elkaar over het onrecht in de wereld is intensief en af en toe pijnlijk. Vooral als je nadenkt over de verantwoordelijkheid van landen door een geschiedenis van kolonisatie, imperialisme en

slavernij. En dat dit nu nog impact heeft op het dagelijks leven. Dat de verandering van het klimaat in delen van de wereld al zulke verwoestende gevolgen heeft terwijl in Nederland soms de urgentie nog niet gevoeld wordt. Het maakt af en toe ook moedeloos. Hoe komen we tot een betere wereld? Dat visioen van de Heerschappij van God op aarde? Hoe komen we daar? Ik was al een tijdje aan het worstelen met de vraag: Hoe houd je hoop in een wereld vol lijden en pijn, waarin de mensen met macht of geld schijnbaar niet van plan zijn om het beste te zoeken voor alle mensen? Voor mij ook een reden om naar een internationaal oecumenisch programma te gaan, want met zoveel verschillende perspectieven is er vast iemand die het weet. Toch?

Een van de thema's trok mij in het bijzonder, dat was *body politics*. Het gaat over lichamen. Over ons lijf. Het lichaam dat God gemaakt heeft. We dachten na over alle manieren waardoor je lichaam ervoor zorgt dat andere mensen een oordeel of vooroordeel over je hebben, met alle gevolgen van dien.

Het gaat bijvoorbeeld over hoe we ziekte en gezondheid definiëren. Dat is verschillend in elk land. In Nederland kennen we een hoge mate van verantwoordelijkheid toe aan mensen om hun lichaam gezond te houden. En als dat niet lukt, dan vragen we ons af of je toch zelf nog iets had kunnen doen. Je moet sporten, of meer sporten, gezonder eten, diëten, meer beweging, meer frisse lucht, niet steeds zittend werken maar afwisselen met staan. Wanneer is een lichaam goed genoeg?

Een ander aspect is hoe een witte huidskleur snel geassocieerd wordt met goed of beter. We noemen dat witte superioriteit. Het effect ervan is dat iemand met een zwarte huidskleur gewantrouwd wordt of voor minder wordt aangezien. In ons hoofd zitten onbewuste ideeën over mensen. In de (witte, West-Europese) theologie zitten deze ideeën ook en daarmee ook in onze kerken. De slavernij is lange tijd verdedigd door de theologie van Cham: Cham, de zoon van Noach was vervloekt, mensen van kleur waren afstammelingen van hem en daarom was de slavernij gerechtvaardigd. Op een gegeven moment was er wel een gedachte dat door Jezus alle mensen vrij waren. Maar dat gedeelte was uit de Bijbel gescheurd die aan totslaafgemaakten werd gegeven (anders zouden ze in opstand komen). Ook werd er gezegd dat zwarte mensen eigenlijk geen echte mensen waren. Deze ideeën hebben tot op de dag van vandaag impact. Nederland is een land dat een

onverwerkt verleden van kolonisatie en slavernij met zich meedraagt. En er zijn mensen die daar de gevolgen van ondervinden in vormen van (institutioneel) racisme en discriminatie. We kunnen pas met elkaar verder als we dit verleden onder ogen zien, de herinneringen helen en proberen het beter te doen. Het lichaam houdt de herinneringen vast.

Een laatste aspect van het thema dat ik wil belichten is het genderspect. Het is iets waar ongeveer de helft van de wereldbevolking mee te maken heeft: je vrouw-zijn dat ervoor zorgt dat je niet altijd in vrijheid kan kiezen wat je zou willen. We zien het in Iran waar vrouwen niet zelf mogen kiezen wat ze aantrekken maar worden verplicht om zich te bedekken. Andersom zie je ditzelfde in een andere vorm in landen waar vrouwen zich niet mogen bedekken. Anderen beslissen voor vrouwen wat zij wel en niet mogen. Het beslissen voor vrouwen wat zij wel en niet mogen, zorgt ervoor dat veel vrouwen geen vrije keuze kunnen maken in hoe zij van betekenis kunnen zijn in hun leven. Het gebeurt waar vrouwen geen toegang hebben tot een taak waar zij zich toe geroepen voelen. Het zit ook in de verwachtingen van vrouwen in de maatschappij. En dan is het nog het gevaar dat je loopt als vrouw op seksueel misbruik omdat je grenzen niet gerespecteerd worden. Of omdat je als vrouw niet wordt gezien als mens maar meer als object.

Pastor Mary Grace Jamin schreef naar aanleiding van dit thema een gedicht vanuit haar context op de Filipijnen.

HE IS MORE THAN
 In the beginning,
 God created women and men
 And everything in between
 The image of the Beautiful God is them
 From the inside to the hem.

Wondering where the world went wrong
 Women became lower than men
 Put inside a box of dos and don'ts
 Can't complain anymore.

Standards and norms we're formed
 Ideals of and for women were born
 Freedom to express and to be herself
 Is either a sin or a rebellion.

From the way she dresses to the way she moves
 She should act like a woman and be demure
 Skirts and dresses should be her thing
 And eventually, settle down and get a ring.

She is more than anything that the world tells
 Let her decide for her future and body
 Let herself be free of rules and dominion
 She is more than this and that and all your opinions.

She is more than your words about her
 She is more than your preconceived notion
 She is more than the culture and tradition
 For she knows her worth and should be herself with no condition.

Zien we ook Christus in het gelaat van een vrouw? Zien we Christus in het gelaat van iemand die er anders uitziet dan wijzelf? Zien we Christus in het lijden van mensen? Geven we echt iedereen dezelfde kans?

Het zijn de vragen die aan je worden gesteld als je reflecteert op hoe lichamen betekenis hebben in de wereld. Vaak zijn oordelen onbewust en ben je ermee opgegroeid door op te groeien in een maatschappij. Het zoeken naar rechtvaardigheid is dan in de eerste plaats je onbewuste oordelen op het spoor komen en kritisch bevragen. Het is niet gemakkelijk. Het is wel van belang. Zo laten we Gods licht schijnen op donkere plekken.

Hoe houd je hoop in een wereld waarin zoveel onrecht is? In Karlsruhe vond ik een deel van het antwoord. Hoop krijg je weer door samen met elkaar gesprekken te voeren over een rechtvaardige wereld. Door het onrecht te zien en aan te klagen met elkaar. Door pijnlijke gesprekken te voeren met elkaar. Door samen te vieren en de mooie dingen te zien. En soms gewoon door met een vriendin van de Filipijnen een pauze te nemen, op de grond te liggen en te praten over de wereld en het leven. Niemand heeft hét antwoord, maar samen kunnen we wel op weg gaan om te zoeken naar die wereld die God ons belooft.

Plaatsnemen in het groene gras

Rachelle van Andel

In een wereld vol onrust vindt van 31 augustus tot en met 8 september 2022 in Karlsruhe de 11e assemblee van de Wereldraad van Kerken plaats. De Wereldraad is een ontmoetingsplek waar leden van kerken van over de hele wereld samenkomen en het thema 'de liefde van Christus beweegt ons tot verzoening en eenheid' handen en voeten geven.

Idealiter is er sprake van een *heen en weer* tussen de kerkelijke gemeenschappen en de Wereldraad. Thema's kunnen gevoelig liggen in de eigen achterban en de wereldwijde oecumene kan een veilige plek zijn om moeilijke onderwerpen te bespreken. Ook werkt het andersom: onderwerpen die hoog op de eigen kerkelijke agenda staan (zoals bijvoorbeeld de klimaatcrisis) kunnen op de agenda komen van de Wereldraad.

Het is de liefde van Christus die wij in onze verscheidenheid delen en maakt dat wij ontvankelijk kunnen worden voor de betekenis van de oecumene en in het bijzonder de urgente nood en het lijden van mensen wereldwijd. Waar in Nederland binnenkerkelijke zaken veelal de aandacht opeisen met dalende ledenaantallen worden we op de bijeenkomst van de Wereldraad met klem herinnerd aan onze opdracht en verantwoordelijkheid in de wereld.

Die oproep tot het nemen van verantwoordelijkheid gaat niet vanzelf. Alhoewel voorafgaand aan de Wereldraad een select gezelschap uitvoerig gewerkt heeft aan statements die de Wereldraad wil aannemen komen we in Karlsruhe tijd te kort. Er moet snel geschakeld worden om documenten met complexe thema's waarover verschillend gedacht wordt zoals klimaat, seksualiteit, de oorlog in Oekraïne en Israël-Palestina te bediscussiëren. Er is nauwelijks tijd om in gesprek te gaan over de betekenis van deze woorden in de levens van christenen wereldwijd.

De vraag die bij mij als nieuweling opkomt is of het potentieel van de Wereldraad op deze manier ten volle wordt benut. Ligt de bevordering van de eenheid van christenen juist niet op de eerste plaats in de ruimte voor persoonlijke ontmoeting die vooraf dient te gaan aan de statements die uiteindelijk worden aangenomen? Kunnen de grote woorden in de documenten niet juist dan pas gaan leven en uitgedragen worden door de 352 lidkerken?

Op de website van de Nederlandse Raad van Kerken schreef ik eerder over mijn persoonlijke ontmoeting op een weekendexcursie in Gutach en Hausach. Niet de kerkelijke kleur maar de gedeelde interesse voor ontspanning vormt de groep. Vanuit die ontspanning treed je uit je eigen kerkelijke bubbel. De mens die jou eerst zo vreemd en onbekend was wordt vanzelf medemens.

In die aandacht voor medemenselijkheid kan de Wereldraad van kerken ook een voorbeeldrol vervullen in een gepolariseerde wereld waarin democratieën onder druk staan mits zij daar ruimte voor schept. Die ruimte is volop aanwezig in Bijbelse beelden en teksten die ook de fundering vormen voor de aangenomen statements.

Bijbelse beelden in relatie tot onze hedendaagse samenleving kunnen ons in die zin ook helpen om een nieuw perspectief te ontwikkelen op grote mondiale vraagstukken en de ontmoeting bij de Wereldraad in het bijzonder.

De potentie van zo'n mogelijke ontmoeting bij de Wereldraad kan voorzichtig worden verkend vanuit het eerste teken van de broden uit het Marcusevangelie vanuit drie sub-thema's:

1. De weg van medelijden naar compassie,
2. Van kosten naar overschrijdende baatzucht en
3. Plaatsnemen in het groene gras en brood dat wordt gebroken

1. Van medelijden naar compassie

Toen hij uit de boot stapte, zag hij een grote menigte en voelde medelijden met hen, omdat ze leken op schapen zonder herder, en hij onderwees hen langdurig. Marcus 6: 34 (NBV)

Hoe je Bijbelse teksten leest maakt uit voor de wijze waarop je een ander tegemoet treedt. Dat geldt eigenlijk voor alles wat je leest, maar zeker ook voor het gezag dat je als gelovige aan de bijbel kunt toekennen. In bovenstaande passage lezen we zowel in de NBV als de Willibrordvertaling dat Jezus medelijden voelt met de menigte die op hem afkwam. In de Statenvertaling staat 'en werd innerlijk en met ontferming bewogen over hen'. In de *King James Bible* lezen wij: *he was moved with compassion towards them*. Daar ligt een groot betekenisverschil.

Volgens een van de vertalers van de NBV Gert Knepper maken vertalers soms de fout tussen etymologie en betekenis. Door de betekenis van het woord *splagchnizesthai* af te leiden van de letterlijke etymologische betekenis van het woord en niet de wijze waarop het woord gebruikt wordt, worden volgens hem onjuiste conclusies getrokken. (Knepper, 2013)

Opvallend is dat hij in zijn betoog medelijden, compassie en medeleven naast elkaar zet maar niet uitlegt waarom er gekozen is voor medelijden. Vanuit onze hedendaagse samenleving zou je ook andere conclusies kunnen trekken. Medelijden en compassie zijn in het hedendaagse taalgebruik niet inwisselbaar en hebben een andere betekenis gekregen door de manier waarop deze woorden gebruikt worden.

Met medelijden identificeer je je met het lijden van de ander. Het gevoel is meestal van tijdelijke duur en kan ervoor zorgen dat je jezelf boven de ander plaatst.

Compassie of medeleven vraagt jouw blijvende aandacht. Je hebt begrip en aandacht voor de situatie van de ander en leeft je in. Met compassie besef jij dat je het lijden van de ander nooit volledig kunt dragen maar ben je wel bewogen in en door de ander.

In deze passage leeft Jezus mee met de mensen die zomaar in grote getalen voor hem verschijnen. Zijn medeleven of compassie maakt dat hij zich blijvend betrokken voelt, zich over hen ontfermt en hen niet wegstuurt. Telkens weer maakt hij een beweging naar de mens die in nood is.

Op de algemene vergadering van de Wereldraad vragen inheemse volkeren niet om medelijden maar om medeleven als medechristen en medemens. Velen van hen zijn nu al slachtoffer van de klimaatveranderingen en slaan alarm. Maar dat is niet het enige verhaal.

Deze mensen hebben ons heel wat te leren als het gaat om de omgang met de aarde. Met medelijden zul je misschien enkel op het moment van het spreken geroerd worden maar blijf je toch gevangen in hiërarchische verhoudingen die een gelijkwaardige relatie in de weg zitten. Je ontmoet de ander als slachtoffer. Je gaat weer naar huis en richt je weer op je eigen zorgen en problemen.

Een voorbeeld daarvan is de schadevergoeding die nu eindelijk vastgelegd is op de COP27. Arme landen worden gecompenseerd voor klimaatschade door rijke landen. Dat is van belang, maar niet voldoende. Een verandering, een beweging van het hart naar de ander toe gebeurt niet. We kopen ons voor even vrij en zetten in op de gevolgen van onze manier van leven in plaats van dat we onze manier van leven zelf ter discussie stellen.

Medeleven biedt een opening en mogelijkheid om je op een andere manier te verbinden met de ander zonder de ander te willen gebruiken voor jouw eigenbelang. De voorwaarde om een ander te ontmoeten vraagt om meelevend te kunnen zijn, om de heiligheid van de ander te kunnen ontdekken ook als het lijden van de ander niet in jouw eigen kaders lijkt te passen. Dat is kwetsbaar en confronterend.

Net als dat binnen de bevrijdingstheologie een grondige analyse noodzakelijk is van de structuren die de mens gevangenhouden, vraagt compassie ook om deze analyse van structuren van de macht – en om blijvende aandacht te schenken aan hen die daaronder lijden. Het economische kader biedt daarvoor geen ruimte maar zit deze aandacht eerder in de weg.

2. Van kosten naar overschrijdende baatzucht

Toen er al veel tijd was verstreken kwamen de leerlingen naar hem toe en zeiden: 'dit is een afgelegen plaats en het is al laat. Stuur hen weg: dan kunnen ze naar de dorpen en gehuchten in de omtrek gaan om eten te kopen. Maar hij zei: Geven jullie hun maar te eten. Ze vroegen hem: moeten wij dan voor tweehonderd denarie brood gaan kopen om hun te eten te geven?'

In het evangelieverhaal leeft Jezus mee met de menigte die op hem af is gekomen. Zijn hart staat open voor de nood van de mensen die hem opzoeken. De beweging hebben de discipelen (nog) niet kunnen maken. In het wereldse economische kader dat hen bekend is, is de enige oplossing die voorhanden is om de mensen weg te sturen. Schaarste is doorgedrongen in hun levenshouding en praxis. Al deze mensen voeden kost hen teveel.

De Belgische moraaltheoloog en filosoof Roger Burggraeve schrijft dat wij als mens ook andere handelingsperspectieven bezitten. Namelijk een overschrijding van baatzuchtigheid. Dat is een gedachte die hij ontleent aan het rijke denken van de Frans-joodse filosoof Emmanuel Levinas. Dat betekent volgens hem niet dat we de illusie moeten hebben dat wij als mens niet behoeftig zijn en daar volledig van weg kunnen blijven, maar betekent dat wij wel meer mogelijkheden tot onze beschikking hebben en juist vanuit ons mens-zijn onbaatzuchtigheid kunnen oefenen. In die beoefening kunnen wij het gelaat en daarmee de eigen individualiteit van de ander ontdekken:

“Let wel, dit is geen toestand, maar een dynamiek, sterker nog een ethische dynamiek van ‘ont-baatzucht-iging’: door het kwetsbare gelaat van de ander wordt de mens uitgelokt zijn louter utilitaire baatzucht telkens weer te overschrijden. De mens is méér dan, anders dan zijn baatzucht: dat is “het mirakel van het humane in de mens” (Levinas).”

De ontdekking van het gelaat van de Ander vraagt niet om mijn eigen belangen en behoeftes op de ander te projecteren (ik kan ermee voor de dag komen bij mijn eigen kerkelijke achterban), maar vraagt om oprechte betrokkenheid en erkenning van de unieke heiligheid van de ander. Dat is een door en door relationeel en dynamisch proces en heeft tijd nodig om te kunnen rijpen en groeien.

3. Plaatsnemen in het groene gras en brood dat wordt gebroken

Hij zei tegen hen dat ze de mensen opdracht moeten geven om in groepen in het groene gras te gaan zitten. Hij nam de vijf broden en twee vissen, keek omhoog naar de hemel, sprak het zegengebed uit, brak de broden en gaf ze aan zijn leerlingen om ze aan de menigte uit te delen;

ook de twee vissen verdeelde hij onder allen die er waren. Iedereen at en werd verzadigd.

Dat het groene gras hier genoemd wordt is opmerkelijk in de vaak droge en feitelijke vertelling in het Marcusevangelie. Het groene gras roept op tot verbeelding en kan in het licht van Karlsruhe ook staan voor het gras dat de ruimte krijgt. In het gras wordt de schreeuw van de inheemse volken zichtbaar die andere mogelijkheden van leven tonen waarbij de aarde tot rust kan komen en tijd krijgt om te helen.

Waar de discipelen dachten eindelijk ook even te rusten verlangt de bevolking nu naar 'brood dat leven geeft'. De mensen nemen plaats en *iedereen at en werd verzadigd*. De mensen worden gevoed, gehoord, gezien, erkend, zonder uitzondering! Ze hebben de ruimte om aan elkaar te verschijnen, komen in een gemeenschap van volgelingen van Christus tot rust. Dat wat gezegd en gedeeld moet worden kan tevoorschijn komen door het breken van het brood waar iedereen deel aan heeft.

Daar op het groene gras begint het avontuur waarop een ander mens een medemens worden kan. Op het moment dat de mensen uit hun eigen economische kosten en batenkaders gehaald worden ontstaat er ruimte voor het beoefenen van compassie. Dat proces is nooit af en met die spanning tussen werkelijkheid en ideaal zullen wij moeten leven en het uithouden.

Maar die spanning kunnen wij wel ontspannen inrichten. Juist de Wereldraad van Kerken waarin je de unieke kans hebt om met mensen mee te bidden en mee te leven biedt daar een unieke gelegenheid voor. Ontspanning betekent daarbij niet dat je de nood van de ander negeert, maar dat je de ruimte en tijd krijgt om de geleefde realiteit van de ander tot je te laten doordringen en oefent om deze realiteit niet te beperken tot eigen gewin. Samen leer je het brood breken.

Pas dan kun je ontvankelijk worden voor het appel dat de ander op jou doet. Een ander die jou vraagt om begrip, alertheid, aandacht, het overschrijven van jouw baatzuchtigheid en bovenal en beroep doet op jouw medeleven. Van daaruit kun je verantwoordelijkheid nemen voor jouw eigen geloofsgemeenschap, haar taak in de wereld en haar noden.

Geraadpleegde literatuur:

Gert Knepper, "Medelijden of bewegende ingewanden? De betekenis van het werkwoord splagchnizesthai", in: Met Andere Woorden 32 (2), Haarlem 2013.

<https://www.barmhartigheid.nl/een-pleidooi-voor-de-kleine-goedheid/>

Ervaringen van de 11e Algemene Assemblee van de Wereldraad van Kerken (WrK)

Vanuit Syrisch-Orthodox perspectief¹

Mor Polycarpus A. Aydin

Broeders en zusters,

Ik groet u allen in het Aramees en zeg *Shlomo!* Vrede!

Hartelijk dank voor de uitnodiging om mijn ervaringen die ik heb opgedaan tijdens de 11e Assemblee van de Wereldraad van Kerken (WrK) die van 31 augustus tot 8 september 2022 in Karlsruhe, Duitsland, plaatsvond met als thema "De liefde van Christus beweegt de wereld tot verzoening en eenheid", vandaag bij gelegenheid van de vergadering van de Generale Synode van de Protestantse Kerk met u te delen.

De plaatselijke krant in Karlsruhe, met de titel, "Die Weltkirchen zu Gast in Karlsruhe" legde prachtig en kleurrijk opvallende hoofddeksels vast die gedragen werden door mannen en vrouwen van verschillende culturen en kerkelijke tradities die vertegenwoordigd zijn op de 11e Algemene Assemblee van de WrK in Karlsruhe, Duitsland. De foto van de hoofddeksels is een prachtige weerspiegeling van de diversiteit van de hele gemeenschap van kerken die lid zijn van de WrK, die eens in de acht jaar ergens samenkomt voor gebed en viering. De WrK-Assemblee was bijzonder omdat er meer dan 4.000 deelnemers uit de hele wereld bijeenkwamen. Het is een unieke gelegenheid voor kerken om zich meer in te zetten voor en te verdiepen in zichtbare eenheid en gemeenschappelijk getuigenis. Dit maakt een WrK-Assemblee van deze omvang tot de meest diverse christelijke bijeenkomst ter wereld.

Als afgevaardigde van de Syrisch-Orthodoxe Kerk van Antiochië had ik een tamelijk goede en positieve ervaring op de 11e Algemene Assemblee van de WrK. Ik heb zeer genoten van de in verschillende talen en melodieuze gezongen en gevierde gebedsdiensten waarbij

heilige bewegingen/dansen voorkomen, zowel in oude als moderne zin. Deze rijke verscheidenheid aan rituelen weerspiegelt en brengt ons samen in lof en dankzegging aan onze hemelse Geneesheer die naar beneden kwam om onze gewonde wereld en gebroken mensheid te genezen en alles te vernieuwen.

Dit was mijn tweede deelname aan een Algemene Assemblee van de WrK als vertegenwoordiger van de Syrisch-Orthodoxe Kerk. Ik nam deel aan een aantal evenementen en bijeenkomsten, met name aan het oecumenisch gesprek (EC 22) over kerken en moreel onderscheidingsvermogen: *Facilitating Dialogue to Build Koinonia*. In dit kader trad ik op als panellid. Als auteur van twee artikelen heb ik mijn bijdrage geleverd aan de bundels over Churches and Moral Discernment, gepubliceerd door de Faith & Order Commissie van de WrK.² Ik merkte dat morele en ethische kwesties verdeeldheid kunnen zaaien. Daarom presenteert het document *Churches and Moral Discernment: Facilitating Dialogue to Build Koinonia* een instrument dat beoogt moreel onderscheidingsvermogen te vergemakkelijken om *koinonia*, gemeenschap, op te bouwen in plaats van verdeeldheid en vervreemding van elkaar.

Door mijn ontmoetingen met medebroeders en -zusters uit katholieke en orthodoxe, protestants-gereformeerde tradities (vooral de Zwitsers-gereformeerde) leerde ik meer over mijn Syrische traditie en merkte ik dat wij als kerk meer open moeten staan voor elkaar en van elkaar kunnen leren om de christelijke traditie als geheel te versterken. Dit is vooral van belang omdat de verschillende kerkelijke tradities niet als rivalen van elkaar moeten worden gezien, maar juist om elkaar te complementeren. Het was ook de eerste keer dat de Oosters- en Oriëntaals-orthodoxe families samenkwamen op de WrK-Assemblee en hun verbintenis hernieuwden om de theologische dialoog voort te zetten en samen naar eenheid te streven. Ik heb geleerd voor welke uitdagingen onze kerken staan, thuis, in de diaspora en wereldwijd. Bovendien hebben de kerken elkaar nodig om deze problemen aan te pakken en manieren te vinden om samen verder te gaan om effectiever van Christus te getuigen en zijn heilige volk te dienen.

Dankzij onze delegatie konden wij de kwestie *Sayfo* ter tafel brengen en de WrK de genocide op de Syrische/Aramese, Armeense en Pontische Grieken door de Ottomaanse Turken laten erkennen. Het martelaarschap van christenen gaat door tot op de dag van vandaag,

wat ons brengt bij de oecumene van het martelaarschap, die christelijke broeders en zusters van verschillende kerkelijke tradities en regio's dichterbij elkaar brengt.

Er is ook hard gewerkt om de WrK te vragen de sancties tegen Syrië op te heffen, zodat de burgers van Syrië en de buurlanden in waardigheid en vrede kunnen leven. Het Oosten/Orient, waarin het Syrische christendom geworteld is en waaruit de Bijbel en de drie monotheïstische godsdiensten, te weten, jodendom, christendom en islam zijn voortgekomen, is vandaag in beroering. Moge de liefde van Christus deze regio en de hele wereld bewegen in de richting van verzoening en eenheid.

Over het geheel genomen had ik een positieve ervaring, en ik hoop en bid dat vrede en verzoening binnen onze kerken en de wereld zullen heersen.

---

¹ Toespraak tot de Generale Synode van de Protestantse Kerk op vrijdag 11 november 2022 in Lunteren

² [Churches and Moral Discernment \(I\) | World Council of Churches \(oikoumene.org\)](#)
[Churches and Moral Discernment \(II\) | World Council of Churches \(oikoumene.org\)](#)
[Churches and Moral Discernment \(III\) | World Council of Churches \(oikoumene.org\)](#)

Urgentie en verbondenheid¹

Geert van Dartel

Zusters en broeders in Christus,

Hartelijk dank voor de mogelijkheid op deze synodevergadering iets te delen van mijn ervaringen op de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe. Wat goed dat u vandaag tijd maakt om stil te staan bij en iets te proeven van deze oecumenische happening die iedere acht jaar gehouden wordt. Het was de derde keer dat ik zo'n bijeenkomst meemaakte. De eerste twee keer in Porto Allegre (2005) en Busan (2013) om erover te schrijven, nu als voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

Als ik erover nadenk wat deze assemblee in Karlsruhe kenmerkte, dan springen er twee dingen uit: urgentie en verbondenheid.

1. Crises

Meer dan ik me kan herinneren wordt onze wereld vandaag gekenmerkt door crises die eerder vooruitgeschoven dan opgelost worden. De situatie is urgent. De problemen waar ik op doel domineren het nieuws: klimaatverandering, geweld en oorlog, migratie, racisme. Ze spelen niet alleen ergens ver weg, maar zijn deel van onze dagelijkse werkelijkheid. Er bestaat geen veilige vluchtheuvel waarop we ons veilig zouden kunnen terugtrekken. Wel maakt het veel uit in welk deel van de wereld we ons bevinden. Want de verschillen tussen degenen die bijna alles hebben en degenen die weinig of niets hebben zijn immens. Vanaf de oprichting in 1948 in Amsterdam worstelt de oecumenische beweging met de spanning tussen de wanorde in de wereld en Gods heilsplan. En dat was opnieuw, gesteld in positieve termen, het thema van deze bijeenkomst: "De liefde van Christus beweegt de wereld

tot verzoening en eenheid". Vanwaar dat geloof dat het toch goed zal komen en waar staan wij als christenen?

2. Persoonlijke ontmoetingen

In Karlsruhe kwamen christenen van kerken van over de hele wereld samen. We hebben intens met elkaar gezongen, gebeden en gevierd. Ook samen gegeten en gedronken. Er was volop gelegenheid voor ontmoeting en uitwisseling. Het was een groot voorrecht om aan deze bijeenkomst deel te kunnen nemen en de fundamentele verbondenheid in Christus te ervaren. Die verbondenheid is een grote vreugde, maar ook een verbondenheid die doet delen in de pijn van de ander. Een dag lang trok ik op met de theoloog Si Khaw uit Myanmar. We waren onderweg naar Straatsburg om meer te leren over de Frans-Duitse verzoening. Si is gepromoveerd op de theologie van verzoening. Hij vertelde me veel over het dagelijks leven van zijn gemeente, de macht van de junta en de corruptie. Daar word je stil van. De volgende dag was ik onderweg met de mediavertegenwoordiger van het patriarchaat van Moskou, Vakhtang Kipshidze. Deze dag stond in het teken van het jarenlange vreedzame verzet van Duitse vredesactivisten tegen kernbewapening bij de militaire basis in Büchel in de Eifel. Vakhtang stelde zich aanvankelijk afhoudend en defensief op, maar uiteindelijk kwamen we echt in gesprek over de oorlog in Oekraïne en zong hij het *Dona nobis pacem* met ons mee. Vier dagen heb ik deelgenomen aan de oecumenische conversatie "Naar een rechtvaardige vrede in het Midden-Oosten". In 2018 en 2019 ben ik voor hulp aan Caritas Syrië naar Syrië gereisd. Over enkele dagen gaan we met een kleine delegatie van de Raad van Kerken naar Israël en Palestina voor ontmoetingen met kerken en kerkelijke organisaties. Vandaar die keuze. In de marge van die conversaties sprak ik met Faris Ketî, lid van de Hoge Geestelijke Raad van de Yazidi's in Irak. Hij wees erop dat de Yazidi's in het huidige Irak nog steeds uitgeleverd zijn aan extremisme en vervolging. Er is geen sprake van burgerschap en gelijke burgerrechten. Zelden heb ik zulke droeve ogen gezien. Of het moeten de ogen van Isaac Munther zijn, de Lutherse predikant van Bethlehem en voorman van Kairos Palestina.

3. Horizon

Op één van de laatste avonden organiseerden we een Nederlandse avond om de eerste ervaringen uit te wisselen en te bespreken wat we met de oogst van Karlsruhe kunnen doen. We zaten in een grote kring en Rachelle van Andel vroeg ons om in één woord onze belangrijkste ervaring te delen. Ik heb die woorden helaas niet opgeschreven, het was een rijkgeschakeerd geheel waarin vreugde en hoop, pijn en verdriet doorklonken. Het woord dat bij mij spontaan opwelde was 'compassie'. Daar ligt de kern van mijn ervaring in Karlsruhe.

Het motto van de bijeenkomst "De liefde van Christus beweegt de wereld tot verzoening en eenheid" intrigeert me zeer en tegelijkertijd worstel ik ermee. Het is een wenkende horizon die hopelijk eens werkelijk wordt, maar waarvan eerlijk gezegd vandaag in onze wereld niet zoveel zichtbaar is.

Maar het is goed om die horizon te hebben zodat we weten waarna we onderweg zijn en wat ons als christenen te doen staat. Niet dat wij dat in de hand hebben, maar we kunnen er wel voor leven. Precies dat appel is uitgegaan van de 11^e algemene vergadering van de Wereldraad, zoals kernachtig verwoord wordt in de slotboodschap.

Deze is opgenomen in het jongste nummer van Oecumenische Bezinning "Eerste Oogst" met reflecties van Nederlandse deelnemers aan de bijeenkomst in Karlsruhe dat we u vandaag aanbieden. Een mooie uitgave van de Raad van Kerken verzorgd door algemeen secretaris Christien Crouwel en communicatieman Roland Meeuwse. "Groen en een beetje rijp", schrijft onze algemeen secretaris ds. Christien Crouwel in het voorwoord. En dat is ook wel zo.

Dat geldt niet voor de slotboodschap. Daarover is in Karlsruhe uitvoerig nagedacht en gesproken. Deze tekst vind ik belangrijk voor het oecumenisch werk in de komende jaren. Wat mij hierin opvalt is dat vanuit het appel tot navolging van Jezus een beweging gemaakt wordt naar mensen in nood in allerlei contexten. Door samen op weg te gaan in dienst van gerechtigheid, verzoening en eenheid zullen wij onze verbondenheid en gemeenschap herontdekken en versterken. Ook als kerken. Daarbij moeten we niet gericht zijn op onszelf, maar de wereld in gaan en getuige zijn van de liefde van Christus in wie

alles nieuw zal worden. Daarbij vragen we Gods hulp om onze opdracht in daden om te zetten.

Karlsruhe dat zult u nu begrijpen was voor mij een bijzondere ervaring, die in veel opzichten verrijkend was, moed geeft en wegen wijst voor het oecumenisch werk in de komende jaren.

---

¹ Toespraak tot de Generale Synode van de Protestantse Kerk in Nederland op 11 november 2022 in Lunteren

Personalia

Rachelle van Andel is predikant van Vrijburg (VVP) met speciale aandacht voor jeugd en jongeren. Naast haar predikantswerk is ze voorzitter van Geloof & Samenleving en maakt ze deel uit van de beraadsgroep Geloof & kerkelijke gemeenschap, de theologische denktank van de Nederlandse Raad van Kerken.

Geert van Dartel is secretaris van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

Renate Japenga is Renate masterstudent Predikantschap aan de Protestants Theologische Universiteit. Ze nam deel aan het GETI-programma van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe.

Ir. Kees Nieuwerth is lid van het Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers). Vanaf 1982 vertegenwoordigde hij de Quakers in de Raad van Kerken. Van 2013 tot juli 2021 was hij vice-voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

Mor Polycarpus A. Aydin is Aartsbisschop van de Syrisch-orthodoxe kerk in Nederland en gasthoogleraar aan de Master of Syriac Theology, Universiteit van Salzburg. Zijn onderzoeksgebieden omvatten Syrische taal en cultuur, Bijbelse exegese, liturgie, poëzie en kalligrafie.

Dr. Iris Speckmann (1978) is geestelijk verzorger in Mennistenerf Zaandam en predikant in de doopsgezinde gemeente Almere. In 2022 promoveerde ze op een onderzoek naar de betekenis en beleving van maaltijden binnen en buiten de dooperse traditie. Ze was de doopsgezinde vertegenwoordiger bij de assemblee van de Wereldraad van Kerken, in Busan, Korea (2013) en Kahrlsruhe, Duitsland (2022).

Colofon

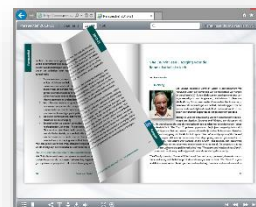
Perspectief is het Digitale Oecumenisch Theologische Tijdschrift (DOTT) van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. ISSN 2588-9354

Perspectief wordt gekenmerkt door een drievoudige doelstelling:

- Reflectie** Perspectief biedt een platform van theologische reflectie op de vragen die in de oecumenische beweging leven. Ze biedt daartoe bijdragen van experts uit verschillende denominaties.
- Ruimte** Perspectief wil de ruimte zoeken en tonen waarin het oecumenisch gesprek vruchtbaar wordt. Het beoogt daarmee nieuwe perspectieven voor de toekomst van de oecumenische beweging te ontsluiten.
- Jongeren** Perspectief biedt jonge oecumenici de mogelijkheid te reflecteren op opgedane oecumenische ervaring en deze te laten weerklinken binnen de oecumenische beweging.

Perspectief verschijnt viermaal per jaar, en is gratis als digitaal tijdschrift te bekijken op de website van de Katholieke Vereniging voor Oecumene, of als PDF te downloaden. De eindredactie en de vormgeving worden verzorgd door het bureau van de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

- Nieuwsbrief** Indien u op de hoogte gehouden wilt worden van de activiteiten van Perspectief kunt u zich voor de nieuwsbrief [hier aanmelden](#).
- Steunen** U kunt ons steunen door lid of donateur van onze vereniging te worden, of door een eenmalige bijdrage, zie hiervoor onze [website](#). De Katholieke Vereniging voor Oecumene is ANBI goedgekeurd.
- Redactie** drs. Geert van Dartel, prof. dr. Fred van Iersel, dr. Karim Schelkens, prof. dr. Peter-Ben Smit, dr. Fokke Wouda.

Meld mij aan voor de Nieuwsbrief van Perspectief

Perspectief wordt uitgegeven door de
Katholieke Vereniging voor Oecumene
www.oecumene.nl

